

УДК 334.012:339.9.012.23

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.2.5

Євгенія Б. Хаустова, Роман О. Сова

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, Україна
**НАСЛІДКИ ВІД COVID-ПАНДЕМІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВЕДЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

Статтю присвячено визначенню особливостей здійснення підприємницької діяльності та міжнародного бізнесу в умовах кризи та COVID-пандемії. Зокрема, встановлено спільні риси та відмінності кризи, спричиненої COVID-пандемією, та більшості економічних рецесій, що є типовими для світового економічного простору. Проведено аналіз основних показників діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Досліджено динаміку обсягів топ-продуктів експорту та імпорту в умовах пандемії, визначено актуальні проблеми організації господарської діяльності підприємств у сфері міжнародного бізнесу. Дослідження особливостей підприємницької діяльності в умовах пандемії COVID-19 дозволило визначити наступні ризики та загрози: часткове або повне зупинення діяльності; зменшення ліквідності; зменшення структури споживчого попиту; втрата каналів постачання та внутрішнього ринку збуту; невизначена ситуація на зовнішньому ринку стосовно відновлення строків та обсягу експорту. Гіпотезою дослідження є твердження, що зміни в структурі міжнародної торгівлі й тенденції скорочення експорту та імпорту продукції стрімко посилюють конкуренцію міжнародного бізнесу, а відтак, потребують від підприємств нових зовнішньоторговельних стратегій. У зв'язку з тим, що COVID-пандемія є міжнародною проблемою, в процесі аналізу діяльності підприємств у сфері міжнародного бізнесу враховано глобальні зміни товарного обігу. Доведено, що проведений у статті аналіз має для вітчизняних підприємств практичну і теоретичну значущість, оскільки запропоновані заходи подолання негативних наслідків у результаті пандемії спрямовані на швидке реагування з боку підприємств. Оскільки як внутрішня, так і зовнішня торгівля нашої держави опинилася у досить складних умовах, у статті представлено основні чинники розвитку міжнародного бізнесу в умовах пандемії на загальнодержавному рівні, а також розглянуто можливості покращення фінансово-економічного стану підприємств за рахунок інновацій та політики гнучких цін, підтримки вітчизняного експорту у вигляді дотацій; внесення змін діючого законодавства щодо експортно-імпортних операцій. У процесі написання статті було використано такі методи, як: аналізу та синтезу; дедуктивний метод та метод індукції; графічний метод; метод порівняння.

Ключові слова: підприємницька діяльність; міжнародний бізнес; експорт; імпорт; криза; COVID-пандемія.

Евгения Б. Хаустова, Роман А. Сова

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Киев, Украина
**ПОСЛЕДСТВИЯ ОТ COVID-ПАНДЕМИИ ДЛЯ РАЗВИТИЯ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ВЕДЕНИЯ
МЕЖДУНАРОДНОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ**

Статья посвящена особенностям осуществления предпринимательской деятельности и международного бизнеса в условиях кризиса и COVID-пандемии. В частности, установлены общие черты и отличия кризиса, вызванного COVID-пандемией, и большинства экономических рецессий, типичных для мирового экономического пространства. Проведен анализ основных показателей деятельности субъектов крупного, среднего, малого и микропредпринимательства. Исследована динамика объемов топ-продуктов экспорта и импорта в условиях пандемии, определены актуальные проблемы

организации хозяйственной деятельности предприятий в сфере международного бизнеса. Исследование особенностей предпринимательской деятельности в условиях пандемии COVID-19 позволило определить следующие риски и угрозы: частичная или полная остановка деятельности; уменьшение ликвидности; уменьшение структуры потребительского спроса; потеря каналов и внутреннего рынка сбыта; неопределенность ситуации на внешнем рынке относительно восстановления сроков и объема экспорта. Гипотезой исследования является утверждение, что изменения в структуре международной торговли и тенденции сокращения экспорта и импорта продукции стремительно усиливают конкуренцию международного бизнеса, а, поэтому, требуют от предприятий новых внешнеэкономических стратегий. В связи с тем, что COVID-пандемия является международной проблемой, в процессе оценки деятельности предприятий в сфере международного бизнеса также учтены глобальные изменения товарооборота. Доказано, что проведенный в статье анализ имеет для отечественных предприятий практическую и теоретическую значимость, поскольку предложенные меры по преодолению негативных последствий в результате пандемии направлены на быстрое реагирование со стороны предприятий. Поскольку как внутренняя, так и внешняя торговля нашего государства оказалась в сложных условиях, в статье представлены основные факторы развития международного бизнеса в условиях пандемии на общегосударственном уровне, а также рассмотрены возможности улучшения финансово-экономического состояния предприятий за счет инноваций и политики гибких цен, поддержки экспорта в виде дотаций; внесения изменений в действующее законодательство в сфере экспортно-импортных операций. В процессе написания статьи были использованы такие методы, как: анализ и синтез; дедуктивный метод и метод индукции; графический метод; способ сравнения.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность; международный бизнес; экспорт; импорт; кризис; COVID-пандемия.

Yevheniia B. Khaustova, Roman O. Sova

University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

CONSEQUENCES OF THE COVID-PANDEMIC FOR THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AND INTERNATIONAL BUSINESS IN UKRAINE

The article is devoted to the features of entrepreneurial activity and international business in the conditions of crisis and COVID-pandemic. In particular, the common features and differences between the crisis caused by the COVID-pandemic and most economic recessions, typical of the global economic space have been established. The analysis of the main indicators of the activity of subjects of large, medium, small and microenterprises is carried out. The dynamics of the volumes of top export and import products in the conditions of a pandemic is studied, the actual problems of the organization of economic activity of enterprises in the field of international business are identified. The study of the peculiarities of entrepreneurial activity in the conditions of the COVID-19 pandemic allowed us to identify the following risks and threats: partial or complete shutdown of activities; reduction of liquidity; reduction in the structure of consumer demand; loss of channels and the domestic sales market; uncertainty of the situation in the foreign market regarding the restoration of the timing and volume of exports. The hypothesis of the study is the statement that changes in the structure of international trade and trends in the reduction of exports and imports of products are rapidly increasing the competition of international business, and, therefore, require new foreign trade strategies from enterprises. Due to the fact that the COVID-pandemic is an international problem, the analysis of the activities of enterprises in the sphere of international business takes into account global changes in trade. It is proved that the analysis carried out in the article has practical and theoretical significance for domestic enterprises, since

the proposed measures to overcome the negative consequences as a result of the pandemic are aimed at a rapid response from enterprises. Since both domestic and foreign trade of our state have found in the difficult conditions, the article presents the main factors for the development of international business in a pandemic at the national level, and also considers the possibilities of improving the financial and economic condition of enterprises through innovations and flexible pricing policy, export support in the form of grants; changes in the current legislation in the field of export-import operations. In the process of writing the article, such methods as: analysis and synthesis; deductive method and induction method; graphical method; comparison method were used.

Keywords: *entrepreneurial activity; international business; export; import; crisis; COVID-pandemic.*

Постановка проблеми. Невід’ємною частиною діяльності підприємств, задіяних у сфері міжнародного бізнесу, є експортно-імпортні операції, які наглядно демонструють можливості як самого суб’єкта господарювання, так і національної економіки в цілому. Тенденції останніх років характеризують розвиток міжнародного бізнесу як одного із пріоритетних напрямів державної політики. Ситуація, що склалася у світовому економічному просторі у результаті поширення COVID-пандемії, відзначається істотними змінами у світовій торгівлі, які негативно позначаються на соціально-економічному розвитку національних економік. Функціонування українського бізнесу було значно ускладнено додатковим внесенням коригувань, спрямованих на швидке пристосування населення і держави до нових умов. Впровадження карантинних обмежень прямо позначилося на зменшенні обсягів внутрішньої та зовнішньої торгівлі України. Таким чином, традиційні труднощі для підприємств доповнилися новими, які в сучасних умовах пов’язані із глобальними викликами. Нові реалії макросередовища зумовили необхідність для вітчизняних підприємств розробки альтернативних бізнес-стратегій з метою нівелювання негативного впливу кризи в умовах пандемії. У той же час, для покращення ситуації, закономірним стало втручання держави у вигляді надання допомоги суб’єктам ведення бізнесу, зміни законодавства тощо. Враховуючи діючі обмежувальні обставини, для вітчизняних підприємств, а також підприємств, задіяних у сфері міжнародного бізнесу, постає завдання подальшого здійснення підприємницької діяльності, утримання максимально можливої у визначених умовах частки на вітчизняному й міжнародному ринках.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Дослідження, спрямовані на визначення тенденцій розвитку підприємницької діяльності в умовах COVID-пандемії, відображені у роботах таких економістів, як О.В. Тур [10], Р.І. Шевченко-Перепьолкіна [11]. Однак зазначені автори акцентують свою увагу переважно на розвитку малого бізнесу у кризових умовах. Праці інших вітчизняних вчених: М.М. Ремінського та Н.Є. Скоробогатової [7], Н. Короленко та Т. Ларіної [3] та ін. зосереджені на розвитку зовнішньої торгівлі та забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності підприємств в умовах невизначеності під впливом пандемії COVID-19. Слід зазначити, що окрім теоретичних досліджень у даному напрямі, ведеться систематичний аналіз показників діяльності підприємств, який проводиться відповідними державними установами: Державною службою статистики України [5; 8; 9], НБУ [4], Міністерством Економіки України [6] та ін. Незважаючи на те, що дослідження стосовно проблематики здійснення підприємницької діяльності та міжнародного бізнесу в умовах пандемії висвітлені багатьма науковцями, залишаються нерозкритими питання щодо подолання наслідків кризи підприємствами, результативного державного регулювання міжнародного бізнесу, покращення його стану.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей підприємницької діяльності та міжнародного бізнесу в Україні в умовах кризи та COVID-пандемії.

Результати дослідження. Кризові явища у світовій економіці у більшості випадків є прогнозованими, спричинені незбалансованістю економічних процесів. Перебіг кризи для кожної країни має свої особливості та строки, у той же час можна виділити загальну рису, яка характеризує переважну більшість кризових явищ – це так званий «перегрів економіки». Така ситуація зазвичай вирішується виваженою монетарною політикою держави, а також штучним стимулюванням попиту на вітчизняну продукцію. Світова криза, спричинена COVID-пандемією, має дещо інший характер, та характеризується невизначеністю у строках перебігу, не залежить від рівня економічного розвитку держави, а визначається інтенсивністю та умовами протікання. У даному випадку вищезазначені державні заходи мають короткостроковий ефект, проте у глобальному масштабі обсяги споживання вирівняти неможливо.

Криза, що виникла у результаті COVID-пандемії, впливає на усі сфери економіки України, й, відповідно, на всі суб'єкти підприємницької діяльності (табл. 1). Підприємницька діяльність характеризується як та, що здійснюється у несприятливих, кризових умовах. А її результативність досить важко спрогнозувати.

У 2020 році вітчизняне підприємництво зазнало значних труднощів розвитку, що позначилося на результатах діяльності. Так, незважаючи на збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції, прибуток підприємств суттєво зменшився. А суб'єкти малого підприємництва, які більш вразливі до несприятливих економічних факторів та порушення стабільності макроекономічного середовища, взагалі характеризуються збитковістю діяльності.

Таблиця 1

Основні показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва)

Показники	Суб'єкти великого підприємництва	Суб'єкти середнього підприємництва	Суб'єкти малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва)
Кількість діючих суб'єктів, од., у т.ч.:			
2018 р.	446	16476	1822671
2019 р.	518	18129	1922978
2020 р.	512	17946	1955119
Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг), млн грн, у т.ч.			
2018 р.	2354328,5	2226972,6	1045156,2
2019 р.	2503075,2	2489012,1	1309324,9
2020 р.	2457507,5	2493566,5	1557095,6
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн, у т.ч.			
2018 р.	3515839,5	3954017,4	2496947,6
2019 р.	3631415,3	4194484,1	2698213,4
2020 р.	3626388,0	4384676,2	3051232,9

Закінчення табл. 1

Показники	Суб'єкти великого підприємництва	Суб'єкти середнього підприємництва	Суб'єкти малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва)
Чистий прибуток (збиток) підприємств, млн грн, у т.ч.:			
2018 р.	136777,0	119659,9	31868,6
2019 р.	187379,5	246950,1	89449,4
2020 р.	27632,6	65951,7	-25529,4

Джерело: [8]

Стрімке падіння доходів підприємств спричинене здійсненням значного обсягу фінансових втрат через запровадження карантинних обмежень, вимушеним скороченням персоналу, збільшенням кількості збанкрутілих підприємств, особливо тих, що задіяні у розважальній та обслуговуючій сферах, а також сфері громадського харчування; додатковим державним навантаженням стосовно кількості та розміру соціальних трансфертів, спрямованих на виплату та допомогу господарюючим суб'єктам, які є найуразливіші до впливу карантинних обмежень.

Дослідження особливостей вітчизняної підприємницької діяльності в умовах пандемії COVID-19 дозволило визначити наступні ризики та загрози: часткове або повне зупинення діяльності; зменшення ліквідності; зменшення структури споживчого попиту; втрата каналів постачання та внутрішнього ринку збуту; невизначена ситуація на зовнішньому ринку стосовно відновлення строків та обсягу експорту.

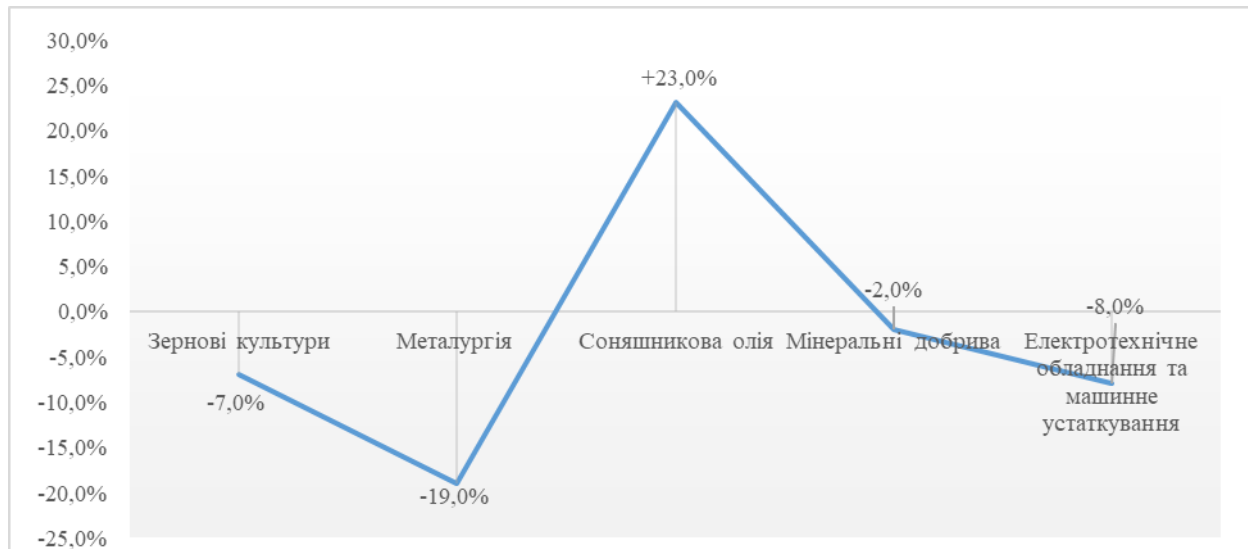
У кризових умовах, спричинених пандемією, уряд змушений впроваджувати певні протекціоністські заходи, спрямовані не тільки на внутрішню політику, а й на забезпечення відповідного рівня експортно-імпоротної діяльності, оскільки глобальний масштаб прояву кризи повинен вирішуватись залученням максимальної кількості учасників, особливо іноземних. Таке міжнародне співробітництво дозволяє знизити рівень політичного ризику та економічних коливань.

Для успішного здійснення міжнародного бізнесу та його позитивного впливу на економіку країни особливо важливою виступає експортна діяльність підприємств. Однак, негативні наслідки карантинних обмежень торкнулися також і цієї сфери. Так, за статистичними даними, у 2020 р. експорт товарів в Україні склав 44346,5 млн дол. США, що менше порівняно із 2019 р. на 1610,9 млн дол. США (або 3,5%) [8].

Основними експорт-орієнтованими сферами в Україні є сільське господарство (вирощування зернових культур та виробництво соняшникової олії) та металургія (рис. 1). Значна частина вітчизняної експортної продукції спрямована на споживання країнами-членами ЄС. У 2020 р. обсяги реалізованої продукції до країн Європейського Союзу становлять 16685,5 млн дол. США, або 37,6% від загального обсягу експорту.

Рис. 1 показує, що найбільше скорочення експорту зазнала металургічна сфера, оскільки карантинні обмеження автоматично передбачають призупинення будівництва та заморожу багатьох проектів розвитку інфраструктури у більшості країн, відтак – відбувається помітне скорочення попиту на сталеві та чавунні вироби. У період пандемії прослідковується посилення конкуренції Південно-Американських країн, зниження закупівель КНДР, що також впливає на зниження обсягів експорту. У сільському господарстві спостерігається вичерпання запасів попереднього врожаю (пшениця, соя, кукурудза та ін. культури), експорт яких також суттєво знизився. Частково подолати таку

негативну тенденцію у 2020 р. вдалося шляхом нарощування поставок соняшникової олії, експорт якої збільшився на 23%.

Джерело: побудовано авторами з використанням [8].

Рис. 1. Динаміка зміни обсягу основної експорт-орієнтованої продукції України у 2020 р. порівняно з 2019 р.

Найбільшими товарами-партнерами, до яких Україна експортує свою продукцію, у період карантину стали Китай, РФ, Польща, Італія, Туреччина, Індія, Єгипет, Німеччина, Білорусія, Угорщина, Нідерланди та Іспанія. Жорсткі карантинні заходи передбачають зниження експорту переважно промислової продукції. Що стосується сільськогосподарської продукції, яка експортується, то обмеження у період карантину носять помірний характер (Білорусь), або взагалі відсутні (КНДР), тому можна передбачити, що обсяг експорту до таких країн майже не зміниться.

Загальновідомо, що показники експорту є найважливішими, що характеризують міжнародну торгівлю держави. Проте імпорт також відіграє важливу роль у міжнародному бізнесі. Саме за рахунок ввезених на територію країни товарів сплачується ПДВ до державного бюджету, відтак – стрімке зниження даного показника не є якісною характеристикою розвитку як держави загалом, так і підприємств, що здійснюють міжнародну діяльність.

Найбільше скорочення імпорту спостерігається переважно, з боку енергоносіїв (майже 35%), автотранспортної продукції (19%) та багатьох категорій споживчих товарів (рис. 2). У той же час, незважаючи на державні затримки закупівлі лікарських засобів, загальний обсяг імпорту фармпродукції у 2020 р. збільшився на 11%. Загалом у 2020 р. сума імпорту склала 38 млрд дол. США, що на 12% або 5,5 млрд дол. США менше, ніж у аналогічному періоді 2019 р. [1].

Інші високотехнологічні сектори економіки також зазнали негативного впливу від пандемії. Імпорт машин і обладнання, котлів і реакторів зменшився на 20% (до 443,8 млн. дол.); електричних машин і устаткування, аудіо- та відеоапаратури – на 19% (до 216,5 млн. дол.); пластмас і полімерних матеріалів – на 10% (до 146 млн. дол.).

Оскільки COVID-пандемія є міжнародною проблемою, при оцінці діяльності підприємств у сфері міжнародного бізнесу, доцільно також враховувати глобальні зміни товарного обігу. Як відмічалось раніше, заходи, спрямовані на стримування пандемії, носять обмежувальний характер. Відповідно, обсяги міжнародної торгівлі у 2020 р. порівняно із

2019 р. зменшилися на 15%. При цьому, у європейських країнах та Північній Америці прослідковується найбільше скорочення обсягів товарообігу (-21% та -20% відповідно); у азійських країнах – -7% [3, с. 62]. Найбільш постраждалими галузями стали: машинобудування, авіасполучення та товарні перевезення. Для пом'якшення негативних наслідків COVID-пандемії вбачаємо за необхідне кооперування країн-членів СОТ, налагодження взаємовигідного співробітництва та партнерства, прийняття ефективних політичних рішень, виважену грошову, торговельну та фіскальну політику, які повинні розвиватися в одному напрямку. Для підтримки українських підприємств середнього та малого бізнесу Європейський Союз запровадив екстрену фінансову допомогу у розмірі понад 190 млн. євро. Також фонди фінансової допомоги створено і для інших країн-партнерів ЄС.

Джерело: побудовано авторами з використанням [8].

Рис. 2. Динаміка зміни обсягу основної імпортової продукції України у 2020 р. порівняно з 2019 р.

В Україні основним стратегічним документом, у якому визначено вектор розвитку підприємств у сфері міжнародного бізнесу, є Експортна стратегія України. Головна її мета – підвищення конкурентоспроможності українських товарів і послуг, створення позитивного іміджу країни та забезпечення присутності українських виробників на міжнародних ринках [6]. Документ містить сукупність стратегічних цілей і завдань для розвитку вітчизняного експорту, спрямованих на формування іміджу надійного торговельно-економічного партнера, активне та ефективно просування торговельного бренду України, демонстрацію потенціалу української економіки та експортних можливостей її секторів, загальне збільшення експорту вітчизняної продукції [6].

Зміни в структурі міжнародної торгівлі й тенденції скорочення експорту та імпорту продукції багатьох сфер економіки стрімко посилюють конкуренцію міжнародного бізнесу, а відтак, потребують від підприємств нових зовнішньоторговельних стратегій із чітким позиціонуванням підприємства на міжнародному ринку у стані невизначеності та непередбачуваності майбутнього перебігу COVID-19.

Одним із чинників успішного функціонування підприємства на зовнішньому ринку є гнучкість його цінової політики. У короткостроковому періоді впровадження політики «низьких цін» суб'єктами міжнародного бізнесу на деякий час призведе до зниження

поточних прибутків та, відповідно, збільшення зобов'язань. У той же час, подальша виважена стратегія підприємства дозволить погасити свої збитки у майбутніх сприятливих періодах росту.

Негативний вплив на експортно-імпорتنу діяльність підприємств, спричинений карантинними заходами, проявляється також у зниженні сукупного попиту через потреби у збільшенні заощаджень населенням, їх тривожністю за свій фінансовий та соціальний стан. Така ситуація є досить складною, а її нейтралізація з боку підприємств практично неможлива. У даному випадку постає необхідність у виробництві абсолютно нового продукту на ринку або новітньої технології, що збільшить ажіотаж та попит. Активне застосування при цьому маркетингової політики для підприємств, що здійснюють міжнародний бізнес, посилить до них інтерес з боку інших господарських суб'єктів.

Серед інших чинників, які на державному рівні можуть позитивно вплинути на розвиток міжнародного бізнесу в умовах пандемії, потрібно виділити такі:

- для експорт-орієнтованих сільськогосподарських підприємств – надання державних дотацій, збільшення розміру квот для аграрної продукції при безмитному постачанні до країн ЄС, а також зменшення експортних технічних бар'єрів, оскільки у кризовий період аграрний ринок відрізняється серед інших найбільшою стабільністю;
- налагоджена система організації зовнішньоекономічних інтересів України з країнами-партнерами, ведення переговорів щодо пролонгації співробітництва;
- підвищення рівня інформатизації суб'єктів міжнародного бізнесу щодо потенційних фінансових можливостей, чи навпаки, щодо обмежувальних змін на світових товарних ринках, що стосуються запровадження нових чи додаткових вимог до вітчизняних товарів, умов доступу на ринок тощо;
- з метою покращення рівня імпортової діяльності – підвищення якості, ефективності (у т. ч. енергоефективності) та сервісу перевезень, рівня безпеки та впливу та оточуюче середовище тощо, тобто акцентування уваги на транспортній інфраструктурі; зниження митної вартості товарів.

Висновки та пропозиції. Проведений аналіз діяльності суб'єктів підприємницької діяльності України та загальних тенденцій міжнародного бізнесу показав існування негативних тенденцій як у розвитку вітчизняних підприємств, так і підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Це проявляється, у першу чергу, зниженням кількості господарюючих суб'єктів та їхньої прибутковості, погіршенням у сферах експорту та імпорту. Світова економічна криза, що виникла внаслідок COVID-пандемії, вимагає швидкого реагування підприємствами до складних економічних умов та адаптації у період невизначеності, що ускладнює побудову чіткої дієвої стратегії розвитку.

Серед можливостей покращення фінансово-економічного стану підприємств вважаємо актуальним здійснення сукупності заходів, які повинні поєднувати як внутрішні ресурси, так і загальнодержавні дії, які мають носити протекціоністський характер. Політика «низьких цін» та економії витрат допоможе підприємствам в умовах невизначеності утримати свої позиції товарного обігу. Зосередження на інноваціях у виробництві та технологіях сприяють розширенню діяльності підприємств, особливо у період кризи та посткризовий період.

Для підприємств, які здійснюють міжнародний бізнес, розглянуто декілька важливих напрямів, спрямованих на розвиток міжнародної торгівлі в умовах пандемії COVID-19. По-перше, це можлива підтримка вітчизняного експорту у вигляді дотацій; зміни діючого законодавства щодо експорту та імпорту продукції (наприклад, відміна торговельних обмежень, збільшення квот на експорт, скасування або спрощення митних процедур тощо).

Не менш важливим є співробітництво із іноземними країнами та міжнародними організаціями, підвищення вагомості держави на міжнародному ринку.

References

1. Vplyv COVID-19 ta karantynnykh obmezhen na ekonomiku Ukrainy: kabinetne doslidzhennia [The impact of COVID-19 and quarantine restrictions on the economy of Ukraine: a case study]. July 2020. P. 7–8 [in Ukrainian].
2. Vplyv COVID-19 na ekonomiku i suspilstvo krainy: pidsumky 2020 r. ta vyklyky i zahrozy postpandemichnoho rozvytku: konsensus-prohnoz № 53 [The impact of COVID-19 on the country's economy and society: the results of 2020 and the challenges and threats of post-pandemic development: consensus forecast № 53]. April 2021. P. 29–31 [in Ukrainian].
3. Korolenko, N., Larina, T. (2021). Tendentsii rozvytku zovnishnoi torhivli Ukrainy v umovakh hlobalnoi kryzy COVID-19 [Trends in the development of Ukraine's foreign trade in the global crisis COVID-19]. *Investytsii: praktyka i dosvid = Investments: practice and experience*, № 1, P. 60–65. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.59 [in Ukrainian].
4. Makroekonomichni ta monetarnyi ohliad Natsionalnogo banku Ukrainy [Macroeconomic and monetary review of the National Bank of Ukraine]. June 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2020-06.pdf?v=4 [in Ukrainian].
5. Osnovni makroekonomichni pokaznyky sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy za 2020 rik [The main macroeconomic indicators of socio-economic development of Ukraine in 2020]. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/bl/makro/12_2020_m.pdf [in Ukrainian].
6. Pidtrymka eksportu [Export support]. Ministry of Economy of Ukraine. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=dc24b847-1034-4333-8c72-eed79f229dc1&title=InformatsiiaProReformuPidtrimkaEksportu> [in Ukrainian].
7. Reminskyi, M. M., Skorobohatova, N. Ye. Osoblyvosti zabezpechennia mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti pidpriemstv v umovakh nevyznachenosti pid vplyvom pandemii COVID-19 [Features of ensuring the international competitiveness of enterprises in conditions of uncertainty under the influence of the COVID-19 pandemic.]. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/233620> [in Ukrainian].

Література

1. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України: кабінетне дослідження. Липень 2020 р. С. 7–8.
2. Вплив COVID-19 на економіку і суспільство країни: підсумки 2020 р. та виклики і загрози постпандемічного розвитку: консенсус-прогноз № 53. Квітень 2021 р. С. 29–31.
3. Короленко Н., Ларіна Т. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної кризи COVID-19. *Інвестиції: практика і досвід*. 2021. № 1. С. 60–65. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.59.
4. Макроекономічний та монетарний огляд Національного банку України. Червень 2020 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2020-06.pdf?v=4.
5. Основні макроекономічні показники соціально-економічного розвитку України за 2020 рік. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/bl/makro/12_2020_m.pdf.
6. Підтримка експорту. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=dc24b847-1034-4333-8c72-eed79f229dc1&title=InformatsiiaProReformuPidtrimkaEksportu>.
7. Ремінський М. М., Скоробогатова Н. Є. Особливості забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств в умовах невизначеності під впливом пандемії COVID-19. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/233620>.

8. Sotsialno-ekonomichne stanovishche Ukrainy za 2020 rik [Socio-economic situation of Ukraine in 2020]. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2020/publ_12_2020_u.html [in Ukrainian].
8. Соціально-економічне становище України за 2020 рік. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2020/publ_12_2020_u.html.
9. Statystychnyi ohliad sotsialno-ekonomichnoho stanovishcha Ukrainy za 2021 rik [Statistical review of the socio-economic situation in Ukraine in 2021]. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/dop/02/dop_21_u.pdf [in Ukrainian].
9. Статистичний огляд соціально-економічного становища України за 2021 рік. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/dop/02/dop_21_u.pdf.
10. Tur, O. V. (2021). Osoblyvosti pidtrymky diialnosti pidpriemstv maloho biznesu u krainakh YeS v umovakh pandemii COVID-19 [Features of supporting the activities of small businesses in the EU in the context of the COVID-19 pandemic]. *Aktualni pytannia diialnosti sub'ektiv hospodariuvannia v umovakh pandemii COVID-19: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.* = *Current issues of business entities in the context of the COVID-19 pandemic: materials of the international scientific-practical conference* (Kharkiv, 26 February 2021). Kharkiv: KhNUVS. P. 332–335 [in Ukrainian].
10. Тур О. В. Особливості підтримки діяльності підприємств малого бізнесу у країнах ЄС в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 26 лют. 2021 р.). Харків: ХНУВС, 2021. С. 332–335.
11. Shevchenko-Perepolkina, R. I. (2020). Shliakhy rozvytku maloho biznesu v umovakh COVID-19 [Ways of small business development in the conditions of COVID-19]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy* = *Economics and business management*, № 49, P. 147–151. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct49-26>. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/49_2020_ukr/28.pdf [in Ukrainian].
11. Шевченко-Переполькіна Р. І. Шляхи розвитку малого бізнесу в умовах COVID-19. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. № 49. С. 147–151. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct49-26>. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/49_2020_ukr/28.pdf.